

LOTIN TILIDA KASALLIK NOMLARINING SHAKLLANISHI

Davurova Soxiba Usanboevna

Tillar kafedrası stajyor-assistenti

Ilhomova Sabrina Ilhomovna - Pediatriya fakulteti 108 guruh talabasi,

Otaqulov Raxmatullo Asqar ògli - Pediatriya fakulteti 115 guruh talabasi, Maxmayusupova Xurshida Rasulovna, Abdurahmonova Ezoza Anvarovna, Farmatsiya fakulteti 101 guruh talabalari, SamDTU

Annotatsiya

Tibbiy terminologiyada lotin tili va yunoncha-lotinchа termin elementlari alohida o‘rin tutadi. Kasallik nomlari ko‘pincha muayyan morfologik model asosida, ya‘ni o‘zak, prefiks, suffiks va bog‘lovchi unlilar yordamida hosil qilinadi. Mazkur maqolada lotin tilida kasallik nomlarining shakllanish tamoyillari, ularning tarixiy-lingvistik manbalari, asosiy suffikslar, klinik termin yasash modellari hamda zamonaviy tibbiy tasnifdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kasallik nomlarini shakllantirishda ayniqsa *-itis*, *-osis*, *-iasis*, *-oma*, *-pathia*, *-algia*, *-emia*, *-stenosis*, *-malacia*, *-sclerosis* kabi termin elementlar faol qo‘llanadi. Shuningdek, kasallik nomlari anatomo-klinik belgi, etiologik omil, patogenez, lokalizatsiya va funksional buzilish asosida tuzilishi aniqlangan. Lotin tilidagi tibbiy terminlar xalqaro tibbiy muloqotda aniqlik, ixchamlilik va standartlashuvni ta‘minlaydi. ICD tizimi ham kasalliklarni bir xilda nomlash va kodlashda global standart vazifasini bajaradi.

Kalit so‘zlar: lotin tili, tibbiy terminologiya, kasallik nomlari, suffiks, termin yasash, klinik termin, ICD, nominatsiya.

ФОРМИРОВАНИЕ НАЗВАНИЙ ЗАБОЛЕВАНИЙ НА ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ

*Илхомова Сабрина Илхомовна – студентка 108 группы педиатрического
факультета,*

*Отақұлов Рахматулло Аскар уғли – студент 115 группы педиатрического
факультета,*

*Махмаюсупова Хуришда Расуловна, Абдурахмонова Эзола Анваровна –
студентки 101 группы фармацевтического факультета, Самаркандский
государственный медицинский университет.*

Аннотация

В медицинской терминологии латинский язык и греко-латинские терминологические элементы занимают особое место. Названия заболеваний чаще всего формируются на основе определённой морфологической модели, то есть с помощью корня, префикса, суффикса и соединительных гласных. В данной статье анализируются принципы образования названий заболеваний на латинском языке, их историко-лингвистические источники, основные суффиксы, модели образования клинических терминов, а также их значение в современной медицинской классификации. Результаты исследования показывают, что при формировании названий заболеваний активно используются такие терминологические элементы, как -itis, -osis, -iasis, -oma, -pathia, -algia, -emia, -stenosis, -malacia, -sclerosis. Кроме того, установлено, что названия заболеваний формируются на основе анатомо-клинических признаков, этиологических факторов, патогенеза, локализации и функциональных нарушений. Латинская медицинская терминология обеспечивает точность, краткость и стандартизацию в международной медицинской коммуникации. Система ICD также выполняет функцию глобального стандарта в унификации названий и кодировании заболеваний.

Ключевые слова: латинский язык, медицинская терминология, названия заболеваний, суффикс, словообразование терминов, клинический термин, ICD, номинация.

FORMATION OF DISEASE NAMES IN THE LATIN LANGUAGE

Ilhomova Sabrina Ilhomovna – student of group 108, Faculty of Pediatrics,

Otakulov Rakhmatullo Askar ogli – student of group 115, Faculty of Pediatrics,

Maxmayusupova Khurshida Rasulovna, Abdurakhmonova Ezoza Anvarovna – students of group 101, Faculty of Pharmacy, Samarkand State Medical University.

Abstract

In medical terminology, the Latin language and Greco-Latin terminological elements occupy a special place. Disease names are most often formed according to a specific morphological model, namely by using roots, prefixes, suffixes, and connecting vowels. This article analyzes the principles of the formation of disease names in Latin, their historical and linguistic sources, the main suffixes, models of clinical term formation, and their importance in modern medical classification. The results of the study show that such terminological elements as -itis, -osis, -iasis, -oma, -pathia, -algia, -emia, -stenosis, -malacia, -sclerosis are widely used in the formation of disease names. It was also determined that disease names are formed based on anatomical and clinical features, etiological factors, pathogenesis, localization, and functional disorders. Latin medical terminology ensures accuracy, conciseness, and standardization in international medical communication. The ICD system also serves as a global standard for the unified naming and coding of diseases.

Keywords: Latin language, medical terminology, disease names, suffix, term formation, clinical term, ICD, nomination.

Kirish

Kasallik nomlarining lotincha shakllanishi tarixiy, morfologik va semantik ildizlarga ega bo'lib, tibbiy fan uchun muhim ilmiy asos hisoblanadi. Yangi terminlar yaratishda prefiks, suffiks va ildizlarning uyg'unligi katta rol o'ynaydi. ICD tasnifi orqali kasallik terminlari xalqaro standartga keltirilib, global tibbiy aloqani yengillashtiradi. Lotin tilini chuqur o'rganish, kasallik terminlarini to'g'ri shakllantirish kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishdir. Lotin tili asrlar davomida tibbiyotning xalqaro ilmiy tili bo'lib xizmat qilgan. Zamonaviy klinik

terminologiyaning katta qismi qadimgi yunon an'alariga borib taqalsa-da, ularning sezilarli qismi keyinchalik lotinlashtirilgan va bugungi xalqaro tibbiy leksikada shu shaklda mustahkamlangan. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, ko'plab patofiziologik atamalar qadimgi yunon manbalaridan kelib chiqqan bo'lsa-da, ular lotin tili me'yorlari asosida qayta shakllanib, universal terminologik birlikka aylangan.

Tibbiy terminning afzalligi shundaki, u bir necha so'z bilan ifodalanadigan murakkab mazmunni ixcham va aniq shaklda beradi. NCBI manbasida ta'kidlanganidek, tibbiy terminlar prefiks, o'zak, suffiks va bog'lovchi unli kabi qismlarga ajratilib tahlil qilinadi; aynan shu tuzilma murakkab kasallik nomlarining ma'nosini izchil anglash imkonini beradi. Masalan, *tonsillitis* atamasida *tonsill*- o'zagi anatomik tuzilmani, *-itis* esa yallig'lanishni bildiradi.

Bugungi kunda inglizcha klinik terminlar keng tarqalgan bo'lsa ham, lotin va yunoncha-lotincha termin elementlari tibbiyotning asosiy nomlash modeli bo'lib qolmoqda. WHOning ICD-11 tizimi kasalliklarni xalqaro miqyosda yagona tamoyil asosida qayd etish, taqqoslash va kodlash uchun xizmat qiladi hamda ko'p tilli tibbiy kommunikatsiyada terminologik moslikni ta'minlaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — lotin tilida kasallik nomlarining shakllanish qonuniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan yoritish, ularning asosiy struktur modellari va termin elementlarini tahlil qilishdir.

Materiallar va metodlar:

Tadqiqotda qiyosiy-lingvistik, struktur-morfologik, semantik va tavsifiy tahlil usullaridan foydalanildi. Material sifatida tibbiy terminologiyaga oid ilmiy maqolalar, lotin tili bo'yicha qo'llanmalar, WHOning ICD-11 bo'yicha rasmiy sahifalari hamda klinik termin tuzilishini sharhlovchi manbalar olindi. Kasallik nomlari tarkibidagi o'zak, prefiks, suffiks va termin elementlari alohida ajratilib, ularning ma'no yuklamasi va yasallish modeli tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida quyidagi yo'nalishlar belgilandi:

- kasallik nomlarining tarixiy kelib chiqishini aniqlash;
- klinik termin hosil qiluvchi faol suffikslarni ajratish;

- kasallik nomlari yasashida anatomo-topografik, etiologik va funksional omillar rolini ko'rsatish;
- terminlarning zamonaviy standartlashuv tizimidagi o'rnini baholash.

Natijalar

Tahlil natijasida lotin tilida kasallik nomlari shakllanishining bir nechta yetakchi modeli aniqlandi.

Birinchidan, klinik terminlarning asosiy qismi o'zak + suffiks modeli asosida tuziladi. O'zak odatda a'zo, to'qima yoki fiziologik tizimni bildiradi, suffiks esa patologik jarayon turini ifodalaydi. Masalan, *hepatitis* — jigar yallig'lanishi, *nephritis* — buyrak yallig'lanishi, *myocarditis* — yurak mushagi yallig'lanishi. Bu model tibbiy terminologiyada eng mahsuldor usul hisoblanadi.

Ikkinchidan, kasallik nomlarini shakllantirishda ayrim suffikslar juda faol ekani kuzatildi. Qo'llanmalarda -itis yallig'lanish, -osis ko'proq yallig'lanishsiz patologik holat yoki degenerativ jarayon, -oma o'sma, -pathia kasallik, -algia og'riq, -emia qon bilan bog'liq holat, -stenosis torayish, -malacia yumshash, -sclerosis qattiqlashish kabi ma'nolarni ifodalashi ko'rsatilgan.

Uchinchidan, kasallik nomlari ko'pincha anatomik lokalizatsiya + patologik belgi asosida yasaladi. Masalan, *gastritis* so'zi *gaster* (oshqozon) va *-itis* (yallig'lanish) elementlaridan tashkil topgan. Xuddi shuningdek, *dermatitis*, *encephalopathy*, *osteomalacia*, *arteriostenosis* kabi terminlar ham mazkur modelni tasdiqlaydi. Tibbiy terminologiya bo'yicha tadqiqotlarda bunday neoklassik birikmalar zamonaviy tibbiy tilning ajralmas qismi ekanligi ko'rsatilgan.

To'rtinchidan, kasallik nomlari etiologik omil asosida ham shakllanadi. Ayniqsa infeksiyon kasalliklar nomenklaturasida nomlashning fenotipik belgi, kasallik nomi, eponim, topografik joy yoki kelib chiqish hududi asosida yuzaga kelishi qayd etilgan. Bu holat kasallik nomining nafaqat klinik, balki tarixiy va ijtimoiy omillar bilan ham bog'liqligini ko'rsatadi.

Beshinchidan, ayrim kasallik nomlari funksional yoki sifat o'zgarishini bildiradi. Masalan, *tachycardia* tez yurak urishini, *leukocytosis* oq qon hujayralari sonining ko'payishini, *anemia* qondagi gemoglobin yoki eritrotsit yetishmovchiligini

anglatadi. Bunday terminlarda semantik aniqlik klinik amaliyot uchun juda muhim hisoblanadi.

Muhokama

Tahlil shuni ko'rsatadiki, lotin tilida kasallik nomlarining shakllanishi tartibsiz emas, balki qat'iy morfologik va semantik qonuniyatlarga asoslanadi. Klinik terminlar ko'pincha yunoncha ildizlardan olingan bo'lsa-da, ularning grammatik rasmiylashuvi va xalqaro qo'llanilishi lotin tili vositasida amalga oshgan. Shu sababli tibbiyotdagi "lotin terminologiyasi" ko'pincha yunoncha-lotincha aralash, ammo lotinlashtirilgan tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Affiksatsiya klinik termin yasashda markaziy o'rin tutadi. Qo'llanmalarda ham affiksatsiya klinik termin hosil qilishda faol mexanizm ekani qayd etiladi. Ayniqsa suffikslar kasallikning tabiatini darhol anglatadi: *-itis* yallig'lanish, *-oma* o'sma, *-pathia* umumiy kasallik, *-osis* esa ko'pincha noan'anaviy yoki degenerativ holatni ko'rsatadi. Demak, suffikslar nafaqat grammatik, balki diagnostik axborot tashuvchisi hamdir.

Lotin terminologiyasining yana bir muhim jihati — uning xalqaro tushunarligidir. Turli mamlakatlarda milliy tillar faol rivojlangan bo'lsa ham, lotin va yunoncha-lotincha termin elementlari shifokorlar, farmatsevtlar va ilmiy tadqiqotchilar uchun umumiy professional platforma yaratadi. ICD-11ning ko'p tilli va standartlashtirilgan tabiati ham aynan shu ehtiyojga javob beradi. WHO ma'lumotiga ko'ra, ICD-11 klinik atamalarni qayd etish, tahlil qilish, mamlakatlararo taqqoslash va semantik moslikni ta'minlash uchun xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy terminologiyada inglizcha ta'sir kuchaygan bo'lsa-da, klassik lotin modeli o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Wulff qayd etganidek, bugungi tibbiy tilda ba'zi yangi atamalar oddiy ingliz so'zlari asosida yasalayotgan bo'lsa ham, klassik yunoncha-lotincha model hanuz murakkab klinik tushunchalarni ifodalashda eng aniq vositalardan biri bo'lib qolmoqda.

Demak, kasallik nomlarining lotincha shakllanishini o'rganish faqat filologik masala emas. Bu jarayon tibbiy ta'lim, klinik fikrlash, farmatsevtik nomenklatura va xalqaro ilmiy muloqot uchun ham muhimdir.

Xulosa

Lotin tilida kasallik nomlari asosan o'zak, prefiks, suffiks va bog'lovchi unlilar asosida shakllanadi. Bu jarayonda ayniqsa yunoncha-lotinchacha termin elementlari yetakchi rol o'ynaydi. Kasallik nomlari yallig'lanish, degeneratsiya, o'sma, og'riq, torayish, yumshash, qattiqlashish, qon tarkibi o'zgarishi kabi patologik holatlarni ifodalovchi maxsus suffikslar orqali yasaladi. Anatomo-topografik belgi, etiologiya, patogenez va funksional buzilish kasallik nomini shakllantiruvchi asosiy semantik omillar hisoblanadi. Lotin terminologiyasi tibbiyotda aniqlik, qisqalik va xalqaro standartlashuvni ta'minlaydi. Shu bois lotin tilida kasallik nomlarining shakllanish qonuniyatlarini o'rganish tibbiyot va farmatsiya ta'limida muhim nazariy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boliyev M.N. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2011.
2. Rustamova S.Sh., Saydullayeva M.A., Abdullayeva R.M., Israilova M.N., Yuldasheva D.D. Lotin tili va tibbiy terminologiya. – Toshkent, 2017.
3. Umarov X.T. Lotin tili va tibbiy-farmatsevtik terminologiya asoslari. – Toshkent, o'quv qo'llanma.
4. Xo'jayeva L.U., Zohidova X., Rahmatullayeva Z. Lotin tili. – Toshkent, 2005.
5. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Tibbiyot kollejlari uchun darslik. – Toshkent.
6. Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва: Медицина.
7. Базарова Л.Х., Суюндиков П.С., Холматов Х.Х. Латинский язык. – Ташкент: Медицина.
8. Цисык А.З. Латинский язык для медицинских вузов. – Минск: БГМУ.
9. Носачёва М.И. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва.
10. Дадиева А.А. Латинская фармацевтическая терминология. – Иркутск: ИГМУ.